

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Кафедра фізіології людини і тварин

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-педагогічної
і навчальної роботи та рекрутації
проф. Іврилів В. В.

Протокол № 1 від 16.10.2019

ПРОГРАМА

нормативної навчальної дисципліни

АНАТОМІЯ ЛЮДИНИ

підготовки бакалавра

спеціальності 014 Середня освіта (фізична культура),

017 Фізична культура і спорт

освітньо-професійної програми «Середня освіта (фізична культура)»,

«Фізична культура і спорт»

Робоча програма навчальної дисципліни «Анатомія людини» підготовки бакалавра для студентів галузей знань 01 «Освіта», спеціальностей 014 «Середня освіта (фізична культура)» та 017 «Фізична культура і спорт» за освітньо-професійною програмою «Середня освіта (фізична культура)», «Фізична культура і спорт»

Розробники:

кандидат біологічних наук,
доцент кафедри фізіології людини і тварин
кандидат біологічних наук,
доцент кафедри фізіології людини і тварин

Шевчук Т. Я.

Шварц Л.О.

Рецензент: кандидат біологічних наук,
доцент кафедри зоології

Степанюк Я.В.

Робоча програма навчальної дисципліни затверджена на засіданні кафедри фізіології людини і тварин
протокол № 1 від 5.09 2019 р.

Завідувач кафедри:

проф. Моренко А.Г.

Робоча програма навчальної дисципліни схвалена
науково-методичною комісією медико-біологічного факультету
протокол № 1 від 11 вересня 2019 р.
Голова науково-методичної
комісії факультету:

доц. Дмитроца О.Р.

Робоча програма навчальної дисципліни схвалена
науково-методичною радою університету
протокол № ____ від _____ 2019 р.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Таблиця 1

Для студентів денної форми навчання галузі знань 01 «Освіта», спеціальності 014 «Середня освіта (фізична культура)», освітньої програми «Середня освіта (фізична культура)»

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
Денна форма навчання	01 «Освіта» 014 «Середня освіта» (фізична культура) «Середня освіта (фізична культура)», «Бакалавр»	Нормативна/Вибіркова
Кількість годин/кредитів 150/5		Рік навчання 1-й
		Семестр 1-ий
		Лекції 36 год.
ІНДЗ: <u>немає</u>		Лабораторні 36 год.
		Самостійна робота 68 год.
		Консультації 10 год.
		Форма контролю: екзамен

Для студентів денної форми навчання галузі знань 01 «Освіта», спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» за освітньою програмою «Фізична культура і спорт»

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
Денна форма навчання	01 «Освіта» 017 «Фізична культура і спорт» «Фізична культура і спорт» «Бакалавр»	Нормативна/Вибіркова
Кількість годин/кредитів 150/5		Рік навчання 1-й
		Семестр 1-ий
		Лекції 36 год.
ІНДЗ: <u>немає</u>		Лабораторні 36 год.
		Самостійна робота 68 год.
		Консультації 10 год.
		Форма контролю: екзамен

**Для студентів заочної форми навчання галузі знань 01 «Освіта»,
спеціальності 014 «Середня освіта (фізична культура)», освітньої
програми «Середня освіта (фізична культура)»**

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
заочна форма навчання	01 «Освіта» 014 «Середня освіта» (фізична культура) «Середня освіта (фізична культура)», «Бакалавр»	Нормативна/Вибіркова
Кількість годин/кредитів 150/5		Рік навчання 1-й
		Семестр 1-ий
		Лекції 12 год.
ІНДЗ: <u>немає</u>		Лабораторні 12 год.
		Самостійна робота 108 год.
		Консультації 18 год.
	Форма контролю: екзамен	

**Для студентів заочної форми навчання галузі знань 01 «Освіта»,
спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» за освітньою програмою
«Фізична культура і спорт»**

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
Денна форма навчання	01 «Освіта» 017 «Фізична культура і спорт» «Фізична культура і спорт» «Бакалавр»	Нормативна/Вибіркова
Кількість годин/кредитів 150/5		Рік навчання 1-й
		Семестр 1-ий
ІНДЗ: <u>немає</u>		Лекції 12 год.
		Лабораторні 12 год.
		Самостійна робота 108 год.
		Консультації 18 год.
	Форма контролю: екзамен	

1. АНОТАЦІЯ КУРСУ

Метою викладання навчальної дисципліни «Анатомія людини» є: надання студентам базових знань про будову організму людини із врахуванням його історичного розвитку, вікових, статевих та індивідуальних особливостей і тих змін, які відбуваються в ньому внаслідок систематичних занять фізичною культурою і спортом.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Анатомія людини» є:

- сформувати у студентів науково-матеріалістичний світогляд про закономірності розвитку людини, природи та суспільства;
- поглибити і розширити загальнотеоретичну, біологічну та методичну підготовку студентів;
- озброїти студентів базовими знаннями про форму, будову і розвиток людини у взаємозв'язку з оточуючим середовищем;
- підготувати до вивчення дисциплін медико-біологічного циклу (фізіології, біомеханіки, спортивної морфології, спортивної медицини, спортивного масажу та ін.).

3. КОМПЕТЕНЦІЇ

До кінця навчання студенти будуть компетентними у таких питаннях: основні анатомічні терміни і поняття про будову, форму та гістологію органів; місце розташування органів та систем відповідно скелета, порожнин тіла та сусідніх органів; вікові та статеві особливості будови людського організму у зв'язку з виконуваною функцією; філогенетичні та онтогенетичні зміни будови органів та систем.

Також вони повинні вміти: аналізувати будову, топографію органів, систем та апаратів і їх функціональне значення; визначати на живій людині основні анатомічні структури: проекцію кісток, кісткових виступів, суглобів, контури м'язів, місця їх початку та прикріплення, проекцію внутрішніх органів, судин і периферичних нервів; володіти спеціальною термінологією і методикою наукової дискусії, чітко викладати навчальний матеріал; застосовувати набуті знання в практичній діяльності (при аналізі фізичних вправ, побудові навчальних тренувальних занять у різних вікових групах, спортивної орієнтації, індивідуального спортивного тренування та ін.); володіти методиками анатомічних досліджень і вміти застосовувати їх на практиці.

4. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

4.1. Програма змістових модулів

Змістовий модуль 1. Загальні відомості з анатомії людини. Скелет людини.

Тема 1. Вступ в анатомію людини. Коротка історія розвитку анатомії.

1. Визначення анатомії як науки та її місце в системі біологічних дисциплін.
2. Значення вивчення анатомії людини для спеціалістів з фізичної культури і спорту.
3. Методи вивчення анатомії.
4. Коротка історія розвитку анатомії.
5. Осі та площини тіла людини.
6. Анатомічна номенклатура.

Тема 2. Вчення про клітину та тканинну будову організму.

1. Клітина – основна структурно-функціональна одиниця живої матерії.
2. Основні життєві властивості клітин.
3. Неклітинні форми живої речовини.
4. Поняття про тканини та їх класифікації.
5. Характеристика епітеліальної, сполучної, м'язової та нервової тканин.

Тема 3. Загальні відомості про опорно-руховий апарат людини.

Вчення про кістки та їх з'єднання.

1. Скелет як частина опорно-рухового апарату людини.
2. Будова кісток, їх класифікація. Кістковий мозок.
3. Типи сполучень кісток.
4. Суглоби, їх будова і класифікація. Напівсуглоби.
5. Елементарні рухи в суглобах навколо основних осей обертання.

Тема 4. Скелет тулуба. Череп.

1. Кістки тулуба та їх сполучення.
2. Будова хребців. Хребет як ціле. Вікові особливості хребта.
3. Будова ребер та груднини. Грудна клітка як ціле. Типи грудної клітки.
4. Скелет голови – череп. Будова мозкового відділу черепа.
5. Будова лицевого відділу черепа.
6. Сполучення кісток черепа.
7. Череп в цілому: основа і склепіння. Вікові та статеві особливості черепа.

Тема 5. Скелет верхньої і нижньої кінцівок.

1. Кістки поясу верхньої кінцівки та їх сполучення.
2. Кістки вільної верхньої кінцівки та їх сполучення:
 - а) плеча;
 - б) передпліччя;
 - в) кисті.
3. Кістки поясу нижньої кінцівки та їх сполучення.
4. Таз як ціле. Вікові, статеві та індивідуальні особливості таза.
5. Кістки вільної нижньої кінцівки та їх сполучення:
 - а) стегна;
 - б) гомілки;
 - в) стопи.

Змістовий модуль 2. М'язова система людини.

Тема 6-7. М'язова система як активна частина опорно-рухового апарату людини.

М'язи голови та шиї. М'язи тулуба.

1. Будова м'яза як органа.
2. Допоміжний апарат м'язів.
3. Кровообіг та іннервація м'язів.
4. Класифікація м'язів.
5. Робота м'язів.

6. М'язи голови та шиї, їх класифікація, топографія і функції..
7. М'язи тулуба, їх класифікація, топографія і функції.
8. Дихальні м'язи. Типи дихання.

Тема 8. М'язи верхньої та нижньої кінцівок.

1. М'язи пояса верхньої кінцівки, їх топографія і функції.
2. М'язи вільної верхньої кінцівки, їх топографія і функції:
 - а) плеча;
 - б) передпліччя;
 - в) кисті.
3. М'язи пояса нижньої кінцівки, їх топографія і функції:
 - а) внутрішні;
 - б) зовнішні.
4. М'язи вільної нижньої кінцівки, їх топографія і функції:
 - а) стегна;
 - б) гомілки;
 - в) стопи.

Змістовий модуль 3. Серцево-судинна система. Внутрішні органи.

Тема 9. Серцево-судинна система. Серце – центральний орган кровоносної системи. Судини малого кола кровообігу.

1. Значення серцево-судинної системи і її зв'язок з органами внутрішньої секреції.
2. Органи кровотворення.
3. Будова кровоносних судин. Класифікація судин.
4. Серце, його топографія, будова і функції. Кровообіг серця.
5. Мале і велике кола кровообігу. Судини малого кола кровообігу.
6. Особливості кровообігу у плода.

Тема 10. Артерії і вени великого кола кровообігу. Лімфатична система.

1. Аорта, її відділи та гілки.. Гілки висхідної частини аорти.
2. Артерії голови і шиї.
3. Артерії верхньої кінцівки.
4. Артерії стінок та органів грудної і черевної порожнин.
5. Артерії нижньої кінцівки.
6. Система верхньої порожнистої вени.
7. Система нижньої порожнистої вени. Вена воріт печінки.
8. Лімфатична система, її будова і функції.

Тема 11-12. Внутрішні органи.

1. Система органів травлення:
 - а) травний канал;
 - б) травні залози.
2. Система органів дихання:
 - а) дихальні шляхи;
 - б) органи газообміну.
3. Система органів сечовиділення:
 - а) органи сечоутворення;

- б) сечовидільні шляхи.
- 4. Органи розмноження:
 - а) чоловічі статеві органи;
 - б) жіночі статеві органи.

Змістовий модуль 4. Внутрішні органи. Нервова система та органи чуттів.

Тема 13. Будова і функціональне значення нервової системи. Спинний мозок.

1. Загальні відомості про нервову систему. Класифікація нервової системи.
2. Нейрони, їх морфологічна і функціональна класифікація.
3. Нервові волокна, їх види. Нервові закінчення (рецептори, ефектори, синапси).
4. Поняття про рефлекс. Рефлекторна дуга.
5. Топографія та будова спинного мозку. Оболонки та міжоболонкові простори спинного мозку.
6. Поняття про спинномозковий сегмент. Центри спинного мозку.

Тема 14-15. Головний мозок.

1. Головний мозок, його топографія, будова і функціональне значення.
2. Відділи головного мозку, їх топографія, будова і функції.
3. Зовнішня та внутрішня будова півкуль кінцевого мозку.
4. Поняття про кіркові центри аналізаторів.
5. Оболонки та міжоболонкові простори головного мозку.

Тема 16. Периферична та вегетативна нервова системи.

1. Будова периферичного відділу нервової системи, його функціональне значення.
2. Спинномозкові нерви, їх класифікація, принцип формування, топографія та область іннервації.
3. Черепномозкові нерви, їх класифікація, принцип формування, топографія та область іннервації.
4. Вегетативна нервова система, її класифікація, будова і функції. Відмінності соматичної нервової системи від вегетативної нервової системи.
5. Симпатичний відділ вегетативної нервової системи, його будова і функції.
6. Парасимпатичний відділ вегетативної нервової системи, його будова і функції.
7. Принцип вегетативної іннервації органів.

Тема 17. Органи чуттів. Шкіра.

1. Орган зору.
2. Орган слуху та рівноваги.
3. Будова і топографія органа смаку.
4. Будова і топографія органа нюху.
5. Шкіра, її будова. Похідні шкіри.

Тема 18. Ендокринна система.

1. Значення залоз внутрішньої секреції в нейрогуморальній регуляції організму та їх взаємозв'язок з судинною та нервовою системами.
2. Класифікація залоз.
3. Будова і функції епіфіза, гіпофіза, щитоподібної та прищитоподібних залоз.
4. Будова, топографія і функції виличкової та наднирникових залоз.
5. Залози змішаної секреції (підшлункова та статеві).

4.2. Структура навчальної дисципліни

Таблиця 2

Для студентів денної форми навчання галузі знань 01 «Освіта», спеціальності 014 «Середня освіта (фізична культура)», освітньої програми «Середня освіта (фізична культура)»

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Усього	у тому числі			
		Лек.	Лаб.	Конс.	Сам. роб.
1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1. Загальні відомості з анатомії людини. Скелет людини.					
Тема 1. Вступ в анатомію людини. Коротка історія розвитку анатомії.	6	2	-	-	4
Тема 2. Вчення про клітину та тканинну будову організму.	8	2	2	-	4
Тема 3. Загальні відомості про опорно-руховий апарат людини. Вчення про кістки та їх з'єднання.	6	2	-	-	4
Тема 4. Скелет тулуба. Череп.	11	2	4	1	4
Тема 5. Скелет верхньої і нижньої кінцівок.	9	2	2	1	4
Разом за змістовим модулем 1	40	10	8	2	20
Змістовий модуль 2. М'язова система людини.					
Тема 6-7. М'язова система як активна частина опорно-рухового апарату людини. М'язи голови та шиї. М'язи тулуба.	16	4	4	2	6
Тема 8. М'язи верхньої та нижньої кінцівки.	12	2	4	2	4
Разом за змістовим модулем 2	28	6	8	4	10
Змістовий модуль 3. Серцево-судинна система. Внутрішні органи.					
Тема 9. Серцево-судинна система. Серце – центральний орган кровоносної системи. Судини малого кола кровообігу.	8	2	2	-	4
Тема 10. Артерії і вени великого кола кровообігу. Лімфатична система.	13	2	4	1	6
Тема 11-12. Внутрішні органи.	15	4	4	1	6
Разом за змістовим модулем 3	36	8	10	2	16
Змістовий модуль 4. Нервова система та органи чуттів. Ендокринна система.					
Тема 13. Будова і функціональне значення нервової системи. Спинний мозок.	8	2	2	-	4

Тема 14-15. Головний мозок.	13	4	2	1	6
Тема 16. Периферична і вегетативна нервова системи.	18	2	2	-	4
Тема 17. Органи чуттів. Шкіра.	10	2	2	1	5
Тема 12. Ендокринна система.	7	2	2	-	3
Разом за змістовим модулем 4	46	12	10	2	22
Усього годин	150	36	36	10	68

**Для студентів денної форми навчання галузі знань 01 «Освіта»,
спеціальності 017 «Фізична культура»,
освітньої програми «Фізична культура»**

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Усього	у тому числі			
		Лек.	Лаб.	Конс.	Сам. роб.
1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1. Загальні відомості з анатомії людини. Скелет людини.					
Тема 1. Вступ в анатомію людини. Коротка історія розвитку анатомії.	6	2	-	-	4
Тема 2. Вчення про клітину та тканинну будову організму.	8	2	2	-	4
Тема 3. Загальні відомості про опорно-руховий апарат людини. Вчення про кістки та їх з'єднання.	6	2	-	-	4
Тема 4. Скелет тулуба. Череп.	11	2	4	1	4
Тема 5. Скелет верхньої і нижньої кінцівок.	9	2	2	1	4
Разом за змістовим модулем 1	40	10	8	2	20
Змістовий модуль 2. М'язова система людини.					
Тема 6-7. М'язова система як активна частина опорно-рухового апарату людини. М'язи голови та шиї. М'язи тулуба.	16	4	4	2	6
Тема 8. М'язи верхньої та нижньої кінцівки.	12	2	4	2	4
Разом за змістовим модулем 2	28	6	8	4	10
Змістовий модуль 3. Серцево-судинна система. Внутрішні органи.					
Тема 9. Серцево-судинна система. Серце – центральний орган кровоносної системи. Судини малого кола кровообігу.	8	2	2	-	4
Тема 10. Артерії і вени великого кола кровообігу. Лімфатична система.	13	2	4	1	6
Тема 11-12. Внутрішні органи.	15	4	4	1	6
Разом за змістовим модулем 3	36	8	10	2	16
Змістовий модуль 4. Нервова система та органи чуттів. Ендокринна система.					
Тема 13. Будова і функціональне значення нервової системи. Спинний мозок.	8	2	2	-	4
Тема 14-15. Головний мозок.	13	4	2	1	6
Тема 16. Периферична і вегетативна нервова системи.	18	2	2	-	4
Тема 17. Органи чуттів. Шкіра.	10	2	2	1	5
Тема 12. Ендокринна система.	7	2	2	-	3

Разом за змістовим модулем 4	46	12	10	2	22
Усього годин	150	36	36	10	68

**для студентів заочної форми навчання галузі знань 01 «Освіта»,
спеціальності 014 «Середня освіта (фізична культура)»,
освітньої програми «Середня освіта (фізична культура)»**

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Усього	у тому числі			
		Лек.	Лаб.	Конс.	Сам. роб.
1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1. Загальні відомості з анатомії людини. Скелет людини.					
Тема 1. Вступ в анатомію людини. Коротка історія розвитку анатомії.	6	1	-	-	5
Тема 2. Вчення про клітину та тканинну будову організму.	8	1	1	-	6
Тема 3. Загальні відомості про опорно-руховий апарат людини. Вчення про кістки та їх з'єднання.	8	1	-		7
Тема 4. Скелет тулуба. Череп.	14	1	1	2	10
Тема 5. Скелет верхньої і нижньої кінцівок.	12	1		1	10
Разом за змістовим модулем 1	48	5	2	3	38
Змістовий модуль 2. М'язова система людини.					
Тема 6-7. М'язова система як активна частина опорно-рухового апарату людини. М'язи голови та шиї. М'язи тулуба.	14	1	1	2	10
Тема 8. М'язи верхньої та нижньої кінцівки.	11	1	1	1	8
Разом за змістовим модулем 2	25	2	2	3	18
Змістовий модуль 3. Серцево-судинна система. Внутрішні органи.					
Тема 9. Серцево-судинна система. Серце – центральний орган кровоносної системи. Судини малого кола кровообігу.	8	1	1	1	5
Тема 10. Артерії і вени великого кола кровообігу. Лімфатична система.	10	1	1	1	7
Тема 11-12. Внутрішні органи.	14		2	2	10
Разом за змістовим модулем 3	32	2	4	4	22
Змістовий модуль 4. Нервова система та органи чуттів. Ендокринна система.					
Тема 13. Будова і функціональне значення нервової системи. Спинний мозок.	10	1	1	-	8
Тема 14-15. Головний мозок.	10	1	1	2	6
Тема 16. Периферична і вегетативна нервова системи.	8			2	6
Тема 17. Органи чуттів. Шкіра.	10	1	2	2	5

Тема 12. Ендокринна система.	7			2	5
Разом за змістовим модулем 4	45	3	4	8	30
Усього годин	150	12	12	18	108

**Для студентів заочної форми навчання галузі знань 01 «Освіта»,
спеціальності 017 «Фізична культура»,
освітньої програми «Фізична культура»**

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Усього	у тому числі			
		Лек.	Лаб.	Конс.	Сам. роб.
1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1. Загальні відомості з анатомії людини. Скелет людини.					
Тема 1. Вступ в анатомію людини. Коротка історія розвитку анатомії.	6	1	-	-	5
Тема 2. Вчення про клітину та тканинну будову організму.	8	1	1	-	6
Тема 3. Загальні відомості про опорно-руховий апарат людини. Вчення про кістки та їх з'єднання.	8	1	-		7
Тема 4. Скелет тулуба. Череп.	14	1	1	2	10
Тема 5. Скелет верхньої і нижньої кінцівок.	12	1		1	10
Разом за змістовим модулем 1	48	5	2	3	38
Змістовий модуль 2. М'язова система людини.					
Тема 6-7. М'язова система як активна частина опорно-рухового апарату людини. М'язи голови та шиї. М'язи тулуба.	14	1	1	2	10
Тема 8. М'язи верхньої та нижньої кінцівки.	11	1	1	1	8
Разом за змістовим модулем 2	25	2	2	3	18
Змістовий модуль 3. Серцево-судинна система. Внутрішні органи.					
Тема 9. Серцево-судинна система. Серце – центральний орган кровоносної системи. Судини малого кола кровообігу.	8	1	1	1	5
Тема 10. Артерії і вени великого кола кровообігу. Лімфатична система.	10	1	1	1	7
Тема 11-12. Внутрішні органи.	14		2	2	10
Разом за змістовим модулем 3	32	2	4	4	22
Змістовий модуль 4. Нервова система та органи чуттів. Ендокринна система.					
Тема 13. Будова і функціональне значення нервової системи. Спинний мозок.	10	1	1	-	8
Тема 14-15. Головний мозок.	10	1	1	2	6
Тема 16. Периферична і вегетативна нервова системи.	8			2	6
Тема 17. Органи чуттів. Шкіра.	10	1	2	2	5

Тема 12. Ендокринна система.	7			2	5
Разом за змістовим модулем 4	45	3	4	8	30
Усього годин	150	12	12	18	108

4.3. Теми лабораторних занять

Таблиця 3

Для студентів денної форми навчання галузі знань 01 «Освіта», спеціальності 014 «Середня освіта (фізична культура)», освітньої програми «Середня освіта (фізична культура)»

№ з/п	Тема	Кількість годин
1	Клітина і жива речовина неклітинної структури. Епітеліальна, сполучна, м'язова та нервова тканини, їх класифікація, будова і функції.	2
2	Кістки тулуба, їх сполучення.	2
3	Кістки голови, їх сполучення.	2
4	Кістки верхньої та нижньої кінцівок, їх сполучення.	2
5	М'язи голови та шиї.	2
6	М'язи тулуба. Дихальні м'язи.	2
7	М'язи верхньої кінцівки.	2
8	М'язи нижньої кінцівки.	2
9	Серце, його топографія, будова і функції.	2
10	Судини великого кола кровообігу.	2
11	Лімфатична система, її будова і функції. Органи кровотворення та органи імунної системи.	2
12	Органи травної та дихальної систем.	2
13	Органи сечостатевої системи.	2
14	Будова й функціональне значення нервової системи. Спинний мозок. Спинномозковий нерв. Соматичні сплетення.	2
15	Головний мозок.	2
16	Периферична та вегетативна нервова система.	2
17	Органи чуттів. Шкіра.	2
18	Ендокринні залози.	2
	Разом	36

Для студентів денної форми навчання галузі знань 01 «Освіта», спеціальності 017 «Фізична культура і спорт», освітньої програми «Фізична культура і спорт»

№ з/п	Тема	Кількість годин
1	Клітина і жива речовина неклітинної структури. Епітеліальна, сполучна, м'язова та нервова тканини, їх класифікація, будова і функції.	2
2	Кістки тулуба, їх сполучення.	2
3	Кістки голови, їх сполучення.	2
4	Кістки верхньої та нижньої кінцівок, їх сполучення.	2
5	М'язи голови та шиї.	2
6	М'язи тулуба. Дихальні м'язи.	2
7	М'язи верхньої кінцівки.	2
8	М'язи нижньої кінцівки.	2
9	Серце, його топографія, будова і функції.	2
10	Судини великого кола кровообігу.	2
11	Лімфатична система, її будова і функції. Органи кровотворення та органи імунної системи.	2

12	Органи травної та дихальної систем.	2
13	Органи сечостатевої системи.	2
14	Будова й функціональне значення нервової системи. Спинний мозок. Спинномозковий нерв. Соматичні сплетення.	2
15	Головний мозок.	2
16	Периферична та вегетативна нервова система.	2
17	Органи чуттів. Шкіра.	2
18	Ендокринні залози.	2
	Разом	36

**Для студентів заочної форми навчання галузі знань 01 «Освіта»,
спеціальності 014 «Середня освіта (фізична культура)»,
освітньої програми «Середня освіта (фізична культура)»**

№ з/п	Тема	Кількість годин
1	Клітина і жива речовина неклітинної структури. Епітеліальна, сполучна, м'язова та нервова тканини, їх класифікація, будова і функції. Скелет людини	2
2	М'язи голови та шиї, тулуба. Дихальні м'язи. М'язи верхньої та нижньої кінцівок.	2
3	Серце, його топографія, будова і функції. Судини малого і великого кіл кровообігу. Органи кровотворення та імунної системи. Лімфатична система, її будова і функції.	2
4	Органи травної та дихальної систем та сечостатевого апарату.	2
5	Будова й функціональне значення нервової системи. Спинний мозок. Спинномозковий нерв. Соматичні сплетення. Головний мозок, його будова і функції.. Периферична та вегетативна нервова система.	2
6	Органи чуттів: зору,слуху та рівноваги, смаку,нюху. Шкіра.	2
	Разом	12

**Для студентів заочної форми навчання галузі знань 01 «Освіта»,
спеціальності 017 «Фізична культура і спорт»,
освітньої програми «Фізична культура і спорт»**

№ з/п	Тема	Кількість годин
1	Клітина і жива речовина неклітинної структури. Епітеліальна, сполучна, м'язова та нервова тканини, їх класифікація, будова і функції. Скелет людини	2
2	М'язи голови та шиї, тулуба. Дихальні м'язи. М'язи верхньої та нижньої кінцівок.	2
3	Серце, його топографія, будова і функції. Судини малого і великого кіл кровообігу. Органи кровотворення та імунної системи. Лімфатична система, її будова і функції.	2
4	Органи травної та дихальної систем та сечостатевого апарату.	2
5	Будова й функціональне значення нервової системи. Спинний мозок. Спинномозковий нерв. Соматичні сплетення. Головний мозок, його будова і функції.. Периферична та вегетативна нервова система.	2
6	Органи чуттів: зору,слуху та рівноваги, смаку,нюху. Шкіра.	2
	Разом	12

5. САМОСТІЙНА РОБОТА

1. Єдність організму і середовища, форми і функції соціального і біологічного в еволюційному та індивідуальному розвитку організму.
2. Короткі історичні відомості вчення про клітину.
3. Поняття про орган, систему органів, апарат, організм як ціле.
4. Поняття про сомум, внутрішні органи і анатомічні шляхи нейрогуморальної регуляції. Цілісність організму.
5. Внутрішньоутробний період розвитку людини. Розвиток зародкових листків і осевих органів.
6. Розвиток кістки як органа, її ріст та регенерація. Вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на ріст і розвиток кісток.
7. Вікові особливості кісток. Різниця в будові дитячої, юнацької, дорослої та старечої кісток.
8. Вікові, статеві і індивідуальні особливості з'єднань кісток Спадковість і середовище.
9. Зміни перервних і неперервних з'єднань кісток під впливом фізичних вправ.
10. Фізіологічні вигини хребта, їх функціональне значення. Поняття про сколіоз.
11. Топографічні утвори черепа. Черепні ямки. Очна ямка. Носова порожнина. Носові ходи. Сконева та підсконева ямки. Крилопіднебінна ямка. Контрофорси черепа.
12. Тверда основа кисті і її практичне значення.
13. Склепіння (підйоми) стопи, їх функції. Фактори, що зміцнюють підйоми стопи. Зв'язковий апарат стопи.
14. Огляд рухів у суглобах верхньої та нижньої кінцівок навколо основних осей обертання.
15. Вплив фізичних вправ і спорту на форму, будову і розвиток м'язів. Вікові особливості.
16. Елементи біомеханіки м'язів. Важільний принцип роботи рухового апарату.
17. Рухи тулуба і голови.
18. Анатомічний аналіз положень тіла людини.
19. Анатомічний аналіз рухів тіла людини.
20. Вплив фізичних вправ і спорту на будову серцево-судинної системи.
21. Вікові зміни серця: будова, положення, функції.
22. Місця визначення пульсації і притискання великих артерій в ділянці голови, шиї, верхніх та нижніх кінцівок.
23. Вікові зміни лімфатичної системи.
24. Значення вивчення лімфатичної системи для викладачів фізичної культури і її роль в імуннозахисні організму від шкідливих факторів.
25. Очеревина. Паріетальний та вісцеральний листки очеревини. Утвори очеревини: брижі, зв'язки, сальники. Порожнина очеревини. Функціональне значення очеревини.
26. Промежина. М'язи та фасції промежини.

27. Вплив фізичних вправ на дихальну систему.
28. Розвиток нервової системи – елементи філо- і онтогенезу.
29. Оболонки спинного мозку. Спинномозкова рідина, її склад і функції.
30. Провідні шляхи головного і спинного мозку.
31. Рефлекс. Проста і складна рефлекторні дуги.
32. Соматичні сплетення (шийне, плечове, поперекове, крижово-куприкове), їх принцип формування та область іннервації.
33. Світло заломлюючі середовища ока. Апарат акомодатії і порушення зору.
34. Шлях зорового аналізаторів.
35. Спіральний кортіїв орган. Механізм сприйняття звуку.
36. Шлях слухового та вестибулярного аналізаторів.
37. Шлях нюхового і смакового аналізаторів. Шкірний аналізатор.
38. Вплив андрогенів на силовий потенціал м'язів.
39. Гормони мозкового шару наднирникових залоз та їх участь у регуляції стресових ситуацій організму.
40. Роль гіпоталамо-гіпофізарної системи при формуванні біоритмів у спортсменів та нетренованих людей.

6. ВИДИ (ФОРМИ) ІНДИВІДУАЛЬНИХ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ЗАВДАНЬ (ІНДЗ) - немає

7. РОЗПОДІЛ БАЛІВ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНОВАННЯ

Таблиця 4.

Для студентів денної форми навчання галузі знань 01 «Освіта», спеціальності 014 «Середня освіта (фізична культура)», освітньої програми «Середня освіта (фізична культура)»

Поточний контроль (max = 40 балів)								Підсумковий контроль (max = 60 балів)				Загальна кількість балів
Модуль 1								Модуль 2				
Змістовий модуль 1		Змістовий модуль 2		Змістовий модуль 3		Змістовий модуль 4						
<i>T 1-5 (усні)</i>	<i>T 1-5 (лаб.)</i>	<i>T 6-8 (усні)</i>	<i>T 6-8 (лаб.)</i>	<i>T 9-12 (усні)</i>	<i>T 9-12 (лаб.)</i>	<i>T 13-18 (усні)</i>	<i>T 13-18 (лаб.)</i>	<i>МКР 1</i>	<i>МКР 2</i>	<i>МКР 3</i>	<i>МКР 4</i>	
4	4	8	4	5	5	5	5	15	15	15	15	100

**Для студентів денної форми навчання галузі знань 01 «Освіта»,
спеціальності 017 «Фізична культура і спорт»,
освітньої програми «Фізична культура і спорт»**

Поточний контроль (max = 40 балів)								Підсумковий контроль (max = 60 балів)				Загальна кількість балів
Модуль 1								Модуль 2				
Змістовий модуль 1		Змістовий модуль 2		Змістовий модуль 3		Змістовий модуль 4						
<i>T 1-5 (усні)</i>	<i>T 1-5 (лаб.)</i>	<i>T 6-8 (усні)</i>	<i>T 6-8 (лаб.)</i>	<i>T 9-12 (усні)</i>	<i>T 9-12 (лаб.)</i>	<i>T 13-18 (усні)</i>	<i>T 13-18 (лаб.)</i>	<i>МКР 1</i>	<i>МКР 2</i>	<i>МКР 3</i>	<i>МКР 4</i>	
4	4	8	4	5	5	5	5	15	15	15	15	100

**Для студентів заочної форми навчання галузі знань 01 «Освіта»,
спеціальності 014 «Середня освіта (фізична культура)»,
освітньої програми «Середня освіта (фізична культура)»**

Поточний контроль (max = 40 балів)								Підсумковий контроль (max = 60 балів)				Загальна кількість балів
Модуль 1								Модуль 2				
Змістовий модуль 1		Змістовий модуль 2		Змістовий модуль 3		Змістовий модуль 4						
<i>T 1-5 (усні)</i>	<i>T 1-5 (лаб.)</i>	<i>T 6-8 (усні)</i>	<i>T 6-8 (лаб.)</i>	<i>T 9-12 (усні)</i>	<i>T 9-12 (лаб.)</i>	<i>T 13-18 (усні)</i>	<i>T 13-18 (лаб.)</i>	<i>МКР 1</i>	<i>МКР 2</i>	<i>МКР 3</i>	<i>МКР 4</i>	
6	4	6	4	6	4	6	4	15	15	15	15	100

**Для студентів заочної форми навчання галузі знань 01 «Освіта»,
спеціальності 017 «Фізична культура і спорт»,
освітньої програми «Фізична культура і спорт»**

Поточний контроль (max = 40 балів)								Підсумковий контроль (max = 60 балів)				Загальна кількість балів
Модуль 1								Модуль 2				
Змістовий модуль 1		Змістовий модуль 2		Змістовий модуль 3		Змістовий модуль 4						
<i>T 1-5 (усні)</i>	<i>T 1-5 (лаб.)</i>	<i>T 6-8 (усні)</i>	<i>T 6-8 (лаб.)</i>	<i>T 9-12 (усні)</i>	<i>T 9-12 (лаб.)</i>	<i>T 13-18 (усні)</i>	<i>T 13-18 (лаб.)</i>	<i>МКР 1</i>	<i>МКР 2</i>	<i>МКР 3</i>	<i>МКР 4</i>	
6	4	6	4	6	4	6	4	15	15	15	15	100

Шкала оцінювання (національна та ECTS)

Оцінка в балах за всі види навчальної діяльності	Оцінка
	для екзамену
90 – 100	Відмінно
82 – 89	Дуже добре
75 - 81	Добре
67 -74	Задовільно
60 - 66	Достатньо
1 – 59	Незадовільно

Поточний контроль здійснюється на кожному лабораторному занятті за результатами виконання лабораторних робіт та усних відповідей студентів з тем, що вивчаються.

Оцінка усних відповідей студентів на кожному лабораторному занятті в межах одного змістовного модуля однакова. Усі усні відповіді за кожен тему лабораторного заняття 1, 3 і 4 змістовних модулів оцінюється в 0,5 та 1 бал:

- *0,5 бала* виставляється за поверхневу відповідь на основі прочитаної лекції; відповідь хаотична, фрагментарна, відтворення заученого матеріалу без усвідомлення суті, без використання демонстраційного матеріалу;
- *1 бал* студент отримує в тому випадку, якщо ця відповідь правильна, чітка, структурована, логічна, повна і поєднується з умінням правильно знаходити і показувати анатомічні утвори органів на муляжах, натуральних препаратах, таблицях.

Максимальна кількість балів за усні відповіді 1, 3 і 4 змістовних модулів – **14 балів**.

Усі усні відповіді до 2 балів:

- *0,5 бала* виставляється за поверхневу відповідь на основі прочитаної лекції; відповідь хаотична, фрагментарна, відтворення заученого матеріалу без усвідомлення суті, без використання демонстраційного матеріалу;
- *1 бал* студент отримує в тому випадку, якщо ця відповідь правильна, чітка, структурована, логічна, роз'яснює переважну більшість позицій, але побудована на основі матеріалу лекцій та одного підручника із частковим використанням демонстраційного матеріалу (таблиць, муляжів тощо);
- *1,5 бала* студент отримує в тому випадку, якщо відповідь логічна, чітка, структурована; глибоке розуміння матеріалу, яке включає узагальнені, систематизовані позиції; побудована на основі матеріалу лекції та кількох підручників;
- *2 бала* студент отримує в тому випадку, якщо відповідь чітка, структурована, логічна; включає узагальнені, систематизовані позиції; побудована на основі матеріалу лекції та кількох підручників; аргументоване посилання на додаткові наукові джерела, спеціальну

літературу, власні наукові доробки; наведення власних прикладів; порівняльний аналіз.

Максимальна кількість балів за усні відповіді 2 змістовного модуля – **8 балів**.

Оцінка лабораторної роботи залежить від якості виконання усіх її завдань, оформлення, висновків. За цей вид діяльності студент може отримати *0,5 бали*, якщо лабораторна робота виконана на неналежному рівні (завдання виконані неповністю, робота погано оформлена і не має висновків) і *1 бал* студент може отримати, якщо лабораторна робота виконана згідно вимог щодо виконання та оформлення лабораторних робіт з "Анатомії людини та вікової анатомії" (завдання виконані повністю, робота оформлена і має висновки).

Максимальна кількість балів за всі якісно виконані лабораторні роботи студент може набрати **18 балів** (усіх лабораторних робіт 18).

Загалом за поточний контроль студент може набрати **40 балів** (22 бали за усні відповіді та 18 балів за виконання лабораторних).

Проміжний контроль (модульна контрольна робота) проводиться письмово. Модульний зріз передбачає розв'язання 15 тестових завдань, які складаються на основі лекційного курсу, лабораторних робіт і питань, які виносяться на самостійне опрацювання. Правильне розв'язання тестового завдання оцінюється в *1 бал*. Максимальна кількість балів, яку студент може отримати за один модульний зріз – *15 балів*. Загалом за проміжний модульний контроль студент може максимально набрати **60 балів** (по 15 за чотири модульні контрольні).

Підсумковий контроль – екзамен. Оцінювання знань студентів здійснюється за результатами поточного й модульного контролю. При цьому завдання із цих видів контролю оцінюються в діапазоні від 0 до 100 балів включно.

У випадку незадовільної підсумкової оцінки, або за бажання підвищити рейтинг, студент складає екзамен у формі *усного опитування*. При цьому на екзамен виносяться *60 балів*, а бали, набрані за результатами модульних контрольних робіт, анулюються. У кожному екзаменаційному білеті є чотири питання (по одному з кожного змістового модуля). Відповідь за кожне з екзаменаційних питань оцінюється максимально в 15 балів. Для отримання екзамену потрібно набрати не менше 60 балів за 100-бальною шкалою. У відомості та індивідуальному навчальному плані студента в графі «оцінка» робиться запис «достатньо, задовільно, добре, дуже добре, відмінно».

Для заочної форми навчання:

Поточний контроль здійснюється на кожному лабораторному занятті за результатами виконання лабораторних робіт та усних відповідей студентів з тем, що вивчаються.

Оцінка усних відповідей студентів на кожному лабораторному

занятті в межах одного змістового модуля однакова. Усі усні відповіді за кожну тему лабораторного заняття 1, 2, 3 і 4 змістових модулів оцінюються в 1 - 4 бали:

1 бал виставляється за поверхневу відповідь на основі прочитаної лекції; відповідь хаотична, відтворення заученого матеріалу без усвідомлення суті, без використання демонстраційного матеріалу;

2 бали виставляється за поверхневу відповідь на основі прочитаної лекції; відповідь хаотична, фрагментарна, відтворення заученого матеріалу без усвідомлення суті, з частковим використанням демонстраційного матеріалу;

3 бали студент отримує в тому випадку, якщо ця відповідь правильна, чітка, але не структурована, логічна, роз'яснює незначну кількість позицій, але побудована на основі матеріалу лекцій та одного підручника із частковим використанням демонстраційного матеріалу (таблиць, муляжів тощо);;

4 бали студент отримує в тому випадку, якщо відповідь логічна, чітка, структурована; глибоке розуміння матеріалу, яке включає узагальнені, систематизовані позиції; побудована на основі матеріалу лекції та кількох підручників, схем та з із частковим використанням демонстраційного матеріалу за вказівкою викладача ;.

5 балів студент отримує в тому випадку, якщо ця відповідь правильна, переважно чітка, структурована, логічна, повна і поєднується з умінням правильно знаходити і з допомогою викладача показувати анатомічні утвори органів на муляжах, натуральних препаратах, таблицях.

6 балів студент отримує в тому випадку, якщо відповідь чітка, структурована, логічна; включає узагальнені, систематизовані позиції; побудована на основі матеріалу лекції та кількох підручників; аргументоване посилення на додаткові наукові джерела, спеціальну літературу, власні наукові доробки; наведення власних прикладів; порівняльний аналіз з використанням демонстраційного матеріалу (таблиць, муляжів тощо);

Максимальна кількість балів за усі усні відповіді 1, 2, 3 і 4 змістових модулів – **24 бали**.

Оцінка лабораторної роботи залежить від якості виконання усіх її завдань, оформлення, висновків. За цей вид діяльності студент може отримати *від 1 до 4 балів*: *1 бал* - якщо лабораторна робота виконана на неналежному рівні (завдання виконані неповністю, робота погано оформлена і не має висновків) і *2 бали* студент може отримати, якщо лабораторна робота виконана з неповним дотриманням вимог щодо виконання та оформлення лабораторних робіт з "Анатомії людини" - завдання виконані майже повністю, робота оформлена і має нечіткі висновки). *4 бали* студент може отримати, якщо лабораторна робота виконана з повним дотриманням вимог щодо виконання та оформлення лабораторних робіт з "Анатомії людини" (завдання виконані повністю, робота оформлена і має чіткі висновки).

Максимальна кількість балів за всі якісно виконані лабораторні роботи студент може набрати **16 балів** (усіх лабораторних робіт 6).

Загалом за поточний контроль студент може набрати **40 балів** (24 бали за усні відповіді та 18 балів за виконання лабораторних робіт).

Проміжний контроль (модульна контрольна робота) проводиться письмово. Модульний зріз передбачає розв'язання 15 тестових завдань, які складаються на основі лекційного курсу, лабораторних робіт і питань, які виносяться на самостійне опрацювання. Правильне розв'язання тестового завдання оцінюється в *1 бал*. Максимальна кількість балів, яку студент може отримати за один модульний зріз – *15 балів*. Загалом за проміжний модульний контроль студент може максимально набрати **60 балів** (по 15 за чотири модульні контрольні).

Підсумковий контроль – екзамен. Оцінювання знань студентів здійснюється за результатами поточного й модульного контролю. При цьому завдання із цих видів контролю оцінюються в діапазоні від 0 до 100 балів включно.

У випадку незадовільної підсумкової оцінки, або за бажання підвищити рейтинг, студент складає екзамен у формі *усного опитування*. При цьому на екзамен виноситься *60 балів*, а бали, набрані за результатами модульних контрольних робіт, анулюються. У кожному екзаменаційному білеті є чотири питання (по одному з кожного змістового модуля). Відповідь за кожне з екзаменаційних питань оцінюється максимально в 15 балів. Для отримання екзамену потрібно набрати не менше 60 балів за 100-бальною шкалою. У відомості та індивідуальному навчальному плані студента в графі «оцінка за національною шкалою» робиться запис «задовільно, добре, відмінно».

Критерії оцінювання екзаменаційних питань.

1 бал – відповідь непослідовна, неструктурована; без розуміння суті понять і часткове розкриття лише окремих термінів; без використання демонстраційного матеріалу.

2 бали – відповідь непослідовна, нечітка, хоча частково структурована; роз'яснення незначної кількості позицій без їх усвідомлення; побудована на основі матеріалу лекції, без використання демонстраційного матеріалу.

3 бали – відповідь логічна, але нечітка, частково структурована; неглибоке розуміння матеріалу, яке включає узагальнення поняття без їх усвідомлення; побудована на основі матеріалу лекції та одного підручника; часткове використання демонстраційного матеріалу.

4 бали – відповідь логічна, включає деякі узагальнення; побудована на основі матеріалу лекції та кількох підручників; часткове вміння наводити власні приклади й здійснювати їх порівняльний аналіз; часткове використання демонстраційного матеріалу.

5 балів – відповідь логічна, включає деякі узагальнення; побудована на основі матеріалу лекції та кількох підручників; часткове вміння наводити власні приклади й здійснювати їх порівняльний аналіз; спроба назвати основні анатомічні терміни із розумінням їх суті та вмінням показувати на муляжах деякі анатомічні структури.

6 балів – відповідь логічна, включає деякі узагальнення; побудована на основі матеріалу лекції та кількох підручників; часткове вміння наводити власні приклади й здійснювати їх порівняльний аналіз; спроба назвати основні анатомічні терміни й розкрити їх суть з демонстрацією на таблицях, муляжах.

7 балів – відповідь логічна, включає деякі узагальнення; побудована на основі матеріалу лекції та кількох підручників; часткове вміння наводити власні приклади й здійснювати їх порівняльний аналіз; спроба назвати основні анатомічні терміни з розумінням їх суті та вмінням встановлювати між ними взаємозв'язки, а також з демонстрацією на таблицях, муляжах матеріалу.

8 балів – відповідь логічна, включає деякі узагальнення; побудована на основі матеріалу лекції та кількох підручників; часткове вміння наводити власні приклади й здійснювати їх порівняльний аналіз; часткове розкриття основних анатомічних термінів; вміння показувати анатомічні структури на таблицях, муляжах, допускаючи помилки.

9 балів – відповідь логічна, включає деякі узагальнення; побудована на основі матеріалу лекції та кількох підручників; часткове вміння наводити власні приклади й здійснювати їх порівняльний аналіз; часткове розкриття суті основних анатомічних термінів; вміння показувати анатомічні структури на таблицях, муляжах, допускаючи при цьому незначні помилки.

10 балів – відповідь логічна, включає деякі узагальнення; побудована на основі матеріалу лекції та кількох підручників; часткове вміння наводити власні приклади й здійснювати їх порівняльний аналіз; часткове розкриття суті основних анатомічних термінів; вміння показувати анатомічні структури на таблицях, муляжах; володіння матеріалом, який вивчається самостійно.

11 балів – відповідь логічна і чітка, включає деякі узагальнення; систематизовані поняття й побудована на основі матеріалу лекції та кількох підручників; аргументоване посилення на додаткові наукові джерела та спеціальну літературу, більш глибоке розуміння програмного матеріалу та вміння показувати анатомічні структури на таблицях, схемах, муляжах.

12 балів – відповідь чітка і логічна, частково структурована; розкриває основні поняття і побудована на основі матеріалу лекції та кількох підручників; аргументоване посилення на додаткові наукові джерела та спеціальну літературу; наведення власних прикладів; вміння здійснювати їх порівняльний аналіз, використовуючи таблиці, схеми, муляжі.

13 балів – відповідь чітка і логічна; включає узагальнені, систематизовані позиції; побудована на основі матеріалу лекції та кількох підручників; аргументоване посилення на додаткові наукові джерела та спеціальну літературу; наведення власних прикладів; вміння здійснювати їх порівняльний аналіз, використовуючи таблиці, схеми, муляжі.

14 балів – відповідь чітка і логічна; включає узагальнені, систематизовані позиції; побудована на основі матеріалу лекції та кількох підручників; аргументоване посилення на додаткові наукові джерела та

спеціальну літературу для розуміння суті анатомічних понять й чітке розуміння їх залежності; безпомилкове використання таблиць, схем та муляжів під час відповідей.

15 балів – відповідь чітка і логічна; включає узагальнені, систематизовані позиції; побудована на основі матеріалу лекції та кількох підручників; аргументоване посилання на додаткові наукові джерела та спеціальну літературу; наведення власних прикладів; порівняльний аналіз анатомічних понять з використанням таблиць, схем та муляжів, натуральних анатомічних препаратів.

7. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ТА ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

Основні:

1. Анатомія людини : Учебн. для ин-тов физ. культуры / Под ред. В. И. Козлова. – М. : Фізкультура и спорт, 1978. – 464 с. : ил.
2. Головацький А. С. Анатомія людини. У трьох томах. Том перший / А. С. Головацький, В. Г. Черкасов, М. Р. Сапін, Я. І. Федонюк. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 368 с. : іл.. Том другий / А. С. Головацький, В. Г. Черкасов, М. Р. Сапін, А. Р. Парахін. – Вінниця : Нова книга, 2007. – 456 с. : іл.. Том третій / А. С. Головацький, В. Г. Черкасов, М. Р. Сапін, А. Р. Парахін. – Вінниця : Нова книга, 2009. – 376 с. : іл..
3. Гринчук В. О. Анатомія людини : Навч. посібник / В. О. Гринчук, В. Х. Велемець. – Луцьк : Надстир'я, 1997. – 285с. : кольор. іл.
4. Иваницкий М. Ф. Анатомия человека (с основами динамической и спортивной морфологии) : Учебн. для ин-тов физ. культукры. – 5 изд., перераб. И допол. / Под ред. Б. А. Никитюка, А. А. Гладышевой, Ф. В. Судзиловского: – М. : Физкультура и спорт, 1985. – 544 с. : ил.
5. Кравчук С. Ю. Анатомія людини. В 2 т. / С. Ю. Кравчук. – Чернівці : Поділля, 1998. – Т. 1. – 296 с. : 140 іл.; Т. 2. – 344 с. : 150 іл.
6. Коцан І. Я. Анатомія людини: Підручник для студентів вищ. навч. закл. / І. Я. Коцан, В. О. Гринчук, В. Х. Велемець, Л. О. Шварц, В. С. Пикалюк, Т. Я. Шевчук. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2010. – 902 с. : іл.
7. Липченко В. Я. Атлас нормальной анатомии человека : Учеб. пособие. – 2-е изд., перераб. и доп. / В. Я. Липченко, Р. П. Самусев. – М. : Медицина, 1989. – 320с. : цв. ил.
8. Привес М. Г. Анатомия человека / М. Г. Привес, Н. К. Лисенко, В. И. Бушкович. – Санкт-Петербург : Гиппократ, 2001. – 704 с. : ил.

Додаткові:

1. Гринчук В. О. Вступ до анатомії людини : Навч. посібник / В. О. Гринчук, В. Х. Велемець, Л. О. Шварц, Т. Я. Шевчук, А. І. Поручинський. – Луцьк : Надстир'я, 2002. – 100с. : іл.
2. Гринчук В. О. Опорно-руховий апарат людини: Навч. посібник / В. О. Гринчук, В. Х. Велемець, В. С. Пикалюк, Л. О. Шварц, Т. Я. Шевчук, А. І. Поручинський. – Луцьк : Надстир'я, 2003. – 360с. : іл.

3. Очкуренко О. М. Анатомія людини. Навч. посібник. – 2-е вид., перероб. і допов. / О. М. Очкуренко, О. В. Федотова. – К. : Вища шк., 1992. – 344с. : іл.
4. Пикалюк В. С. Нейроанатомія : Навч. посібник / В. С. Пикалюк, В. О. Гринчук, В. Х. Велемєць, Т. Я. Шевчук,. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин.держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. – 354 с. : 58 іл.
5. Самусев Р. П. Анатомия человека : Ученик / Р. П. Самусев, С. Ю. Селин. – М. : Медицина, 1990. – 480с. : ил.
6. Сапин М. Р., Билич Г. Л. Анатомия человека : Учебник для студ. биол. спец. вузов / М. Р. Сапин, Г. Л. Билич. – М. : Высш шк., 1989. – 544с. : ил.
7. Свиридов О. І. Анатомія людини : Підручник / За ред. І. І. Бобрика. – К. : Вища шк., 2000. – 399с. : іл.
8. Синельников Р. Д. Атлас анатомии человека. В 3-х т. Учебное пособие для мединститутков / Р. Д. Синельников. – М. : Медицина. Т. 1, 1967. – 460 с.; Т. 2, 1966. – 471 с.; Т. 3, 1968. – 394с. : цв. ил.

8. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Визначення анатомії і її місце в системі біологічних наук. Методи вивчення та принципи анатомії.
2. Основні етапи в історії розвитку анатомії людини, їх представники. Види анатомічних знань.
3. Поняття про основні стадії розвитку організму. Вікова періодизація.
4. Поняття про органи, системи органів і апарати. Організм як єдине ціле. Класифікація систем організму. Гістогенез, органогенез.
5. Визначення і функції скелета, хімічний склад та фізичні властивості. Анатомічні відділи скелета.
6. Класифікація кісток скелета, їх анатомічна та гістологічна будова, ріст, розвиток.
7. З'єднання кісток, їх види. Класифікація неперервних з'єднань.
8. Суглоби, їх будова і класифікація.
9. Анатомія хребта, будова і з'єднання окремих хребців між собою і з черепом. Рухи. Вигини хребта.
10. Будова грудної клітки і її функціональне значення. З'єднання кісток грудної клітки. Вікові і статеві особливості. Типи грудної клітки.
11. Череп, характеристика в цілому, його відділи, статеві і вікові особливості.
12. Кістки лицевого черепа і їх з'єднання.
13. Кістки мозкового черепа і їх з'єднання.
14. Сконева кістка, її анатомічна будова. Канали скроневої кістки.
15. Скелет верхньої кінцівки, його відділи. Будова і з'єднання кісток плечового поясу.
16. Будова і з'єднання кісток вільної верхньої кінцівки.
17. Скелет нижньої кінцівки, його відділи. Будова і з'єднання кісток тазового

поясу.

- 18.Таз в цілому, його будова, з'єднання, розміри таза, статеві і вікові особливості.
- 19.Будова і з'єднання кісток вільної нижньої кінцівки.
- 20.М'язові тканини, їх класифікація, будова і функції.
- 21.Скелетний м'яз як орган, його будова, функція і розвиток в онтогенезі. Допоміжний апарат.
- 22.Класифікація м'язів, їх робота.
- 23.М'язи спини, їх класифікація і характеристика.
- 24.М'язи грудей, їх класифікація і характеристика.
- 25.М'язи живота, їх класифікація і характеристика.
- 26.Дихальні м'язи, їх класифікація і характеристика. Діафрагма.
- 27.М'язи голови, їх класифікація і характеристика. Особливості будови мімічних м'язів.
- 28.М'язи шиї, їх класифікація і характеристика.
- 29.М'язи плечового поясу та плеча, їх класифікація і характеристика.
- 30.М'язи передпліччя та кисті, їх класифікація і характеристика.
- 31.М'язи таза, їх класифікація і характеристика.
- 32.М'язи стегна, їх класифікація і характеристика.
- 33.М'язи гомілки та стопи, їх класифікація і характеристика.
- 34.Травна система, її функціональне значення і розвиток.
- 35.Ротова порожнина, її органи, будова і функції.
- 36.Глотка, її топографія, будова і функції.
- 37.Стравохід, його будова і функції.
- 38.Шлунок, його топографія, будова і функції.
- 39.Тонка кишка, її топографія, відділи, будова і функції.
- 40.Товста кишка, її топографія, відділи, будова і функції.
- 41.Травні залози, їх класифікація і функція.
- 42.Печінка, її топографія, будова і функціональне значення. Місце вироблення та шляхи виділення жовчі.
- 43.Підшлункова залоза, її топографія, будова та екзокринна функція.
- 44.Слинні залози, їх топографія, класифікація, будова і функції.
- 45.Очеревина, її морфологічна характеристика.
- 46.Система органів дихання, її відділи, будова, функції і розвиток.
- 47.Носова порожнина, її топографія, будова і функції. Приносіві пазухи, їх з'єднання з носовими ходами.
- 48.Гортань, її топографія, будова і функції.
- 49.Трахея, бронхи, їх топографія, будова і функції.
- 50.Легені, їх топографія, будова і функції. Бронхіальне і альвеолярне дерево легень.
- 51.Середостіння, його класифікація і органи.
- 52.Сечовидільна система, її будова, функціональне значення і розвиток.
- 53.Нирки, їх топографія, будова і функції.
- 54.Сечовидільні шляхи (сечовід, сечовий міхур, сечівник).
- 55.Місце вироблення і шляхи виведення сечі.

56. Загальний огляд чоловічих і жіночих статевих органів, їх класифікація і розвиток.
57. Чоловічі зовнішні та внутрішні статеві органи.
58. Місця вироблення і шляхи виведення сперми.
59. Жіночі зовнішні та внутрішні статеві органи.
60. Яєчник, його будова, топографія. Циклічні і вікові зміни яєчника.
61. Промежина, анатомічні відділи, морфологічна характеристика.
62. Серцево-судинна система, її морфологічна характеристика. Судинне русло.
63. Топографія і будова серця. Проекція серця на грудну клітку.
64. Гістологічна будова стінки серця. Особливості міокарда. Перикард.
65. Провідна система серця, її функціональне значення. Фази роботи серця. Положення клапанів.
66. Кровопостачання та іннервація серця.
67. Філогенез та онтогенез серця. Аномалії (вади) його розвитку.
68. Характеристика порожнин серця. Клапанний апарат серця.
69. Порівняльна анатомо-функціональна характеристика артерій та вен. Судини мікроциркуляторного русла. Чудесна венозна і артеріальна сітки.
70. Кола кровообігу, їх функціональне значення.
71. Колатеральний кровообіг та види анастомозів.
72. Артерії та вени малого кола кровообігу.
73. Топографія, відділи та гілки аорти.
74. Гілки грудної аорти.
75. Артерії голови, шиї.
76. Артерії верхньої кінцівки (підключична, підкрильцева, плечові...). Сплетення суглобів.
77. Артерії черевної порожнини: кровопостачання органів та стінок.
78. Артерії тазу: кровопостачання органів і стінок тазу.
79. Артерії нижньої кінцівки. Сплетення суглобів.
80. Кровопостачання головного мозку.
81. Верхня порожниста вена, її формування, притоки.
82. Нижня порожниста вена, її формування, притоки.
83. Ворітна вена. Венозний відтік від непарних органів черевної порожнини.
84. Вени голови, шиї. Синуси та вени головного мозку.
85. Вени верхньої кінцівки (глибокі та поверхневі).
86. Вени стінок та органів грудної порожнини (непарна та напівнепарні вени).
87. Вени нижніх кінцівок (поверхневі та глибокі) та тазу (сплетення).
88. Венозні анастомози між системами верхньої, нижньої порожнистих та ворітної вен.
89. Кровопостачання плоду.
90. Загальна характеристика лімфатичної системи, її функції. Склад та функції лімфи, лімфоутворення.
91. Судинне русло лімфатичної системи. Характеристика лімфатичних капілярів, судин, вузлів.

- 92.Лімфатичні стовбури, їх морфофункціональна характеристика.
- 93.Анатомо-функціональна характеристика правої та грудної лімфатичних проток.
- 94.Морфофункціональна характеристика лімфатичного вузла. Класифікація вузлів.
- 95.Центральні органи імуногенезу. Вилочкова залоза.
- 96.Периферичні органи імуногенезу. Селезінка. Лімфоїдні вузлики внутрішніх органів.
- 97.Кровотворні органи та органи імуногенезу, їх класифікація. Схема імуногенезу. Гуморальний та клітинний імунітет.
- 98.Нервова система, її будова і функціональне значення.
- 99.Нейрони, їх будова, топографія і класифікація.
100. Спинний мозок, його топографія, будова і функції. Оболонки спинного мозку.
101. Поняття про спинномозковий сегмент. Спинномозковий нерв, його будова.
102. Поняття про рефлекторну дугу. Міжреберні нерви.
103. Шийне соматичне нерве сплетення, область іннервації.
104. Поперекове соматичне нерве сплетення, область іннервації.
105. Крижово-куприкове соматичне нерве сплетення, область іннервації.
106. Принцип соматичної іннервації органа.
107. Оболонки мозку. Місця вироблення та шляхи циркуляції мозкової рідини.
108. Будова і розвиток центральної нервової системи.
109. Відділи головного мозку, їх топографія, будова і функції.
110. Похідні ромбовидного мозку (мозочок, міст, довгастий мозок).
111. Середній мозок. Підкіркові центри.
112. Проміжний мозок, його відділи. Таламічна ділянка.
113. Гіпоталамус. Анатомо-функціональна характеристика епіфіза та гіпофіза.
114. Кінцевий мозок. Поняття про стріопалідарну та лімбічну системи.
115. Великі півкулі головного мозку, їх будова і функції (частки, борозни, закрутки).
116. Кора великих півкуль головного мозку, її будова і функціональне значення. Поняття про кірковий аналізатор і функція аналізаторів I і II сигнальних систем.
117. Місця вироблення та шляхи циркуляції мозкової рідини.
118. Вегетативна нервова система, її класифікація, будова і функції.
119. Відмінності соматичної нервової системи від вегетативної.
120. Симпатична частина вегетативної нервової системи, її будова і функції.
121. Парасимпатична частина вегетативної нервової системи, її будова і функції.
122. Відмінності симпатичної нервової системи від парасимпатичної.
123. Принцип вегетативної іннервації органів.
124. Черепномозкові нерви, їх класифікація, вихід на основі мозку, черепа.

125. Чутливі нерви, їх ядра, область іннервації.
126. Рухові нерви, їх ядра, область іннервації.
127. III, V пари черепномозкових нервів, їх ядра, область іннервації.
128. VII, IX і X пари черепномозкових нервів, їх ядра, область іннервації.
129. Поняття про провідні шляхи, їх класифікація.
130. Загальний принцип будови чутливих шляхів.
131. Загальний принцип будови рухових шляхів. Пірамідна та екстрапірамідна системи.
132. Будова ока, його складові частини.
133. Очне яблуко, ядро і капсула ока, порушення зору (короткозорість, далекозорість, дальтонізм).
134. Допоміжний апарат ока, місця вироблення і шляхи виділення сльози.
135. Зоровий аналізатор (шлях).
136. Зовнішнє та середнє вухо, його будова і функції.
137. Внутрішнє вухо, його будова і функції. Шлях циркуляції пери- і ендолімфи.
138. Слуховий аналізатор (шлях).
139. Шлях рівноваги.
140. Смаковий аналізатор.
141. Нюховий аналізатор.
142. Шкіра, її будова і функціональне значення. Похідні шкіри. Молочна залоза.
143. Залози внутрішньої секреції, їх класифікація, будова, функції.
144. Гормони, їх класифікація і функція. Гіперфункція та гіпофункція ендокринних залоз.
145. Щитоподібна та прищитоподібні залози, їх топографія, будова, функції.
146. Надниркові залози, їх топографія, будова, функції. Додаткові надниркові залози. Сонний гломус та парааортальні тільця, їх морфофункціональна характеристика.
147. Анатомо-функціональна характеристика залоз змішаної секреції (підшлункова залоза), ендокринна функція.
148. Статеві залози як залози змішаної секреції, їх топографія, будова, ендокринна функція.